

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р Татяна Иванова Даскалова, Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград, катедра ”Национална сигурност и публична администрация”, Научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство”

Относно: дисертационен труд за присъждане на ОНС „Доктор“ по професионално направление 3.7. “Администрация и управление“, научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (мениджмънт на публичната сфера)“

Автор на дисертационния труд: Хава Хюсеин Орцева

Тема на дисертационния труд: Изграждане на модели за електронно здравеопазване в Република България

Научен ръководител: доц. д-р Росица Дойновска

Основание за представяне на рецензията: Заповед № 869 от 18.03.2025 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ - Благоевград, за определяне на състав на научно жури.

1. Информация за докторанта

Хава Хюсеин Орцева се е обучавала в докторска програма към катедра „Национална сигурност и публична администрация“, Правно-исторически факултут на ЮЗУ „Неофит Рилски“ - Благоевград. Преди това докторант Хава Орцева е придобила магистърска степен по “Здравен мениджмънт“ (2018-2020 г.) от ЮЗУ и магистърска степен по акушерство и гинекология (2015-2020 г.) от Медицински университет - София. От 2021 г. работи като лекар по Акушерство и гинекология в МБАЛ - гр. Разлог.

Тези факти от автобиографичната справка на докторанта показват добре връзката между теоретичната подготовка и практическия опит и могат да обосноват интереса на автора към темата за електронното управление на здравеопазването.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд на Хава Хюсеин Орцева е разработен в обем от 185 стандартни страници и включва съдържание, списък на използваните съкращения, основен текст (154 с.), основни научни и приложни приноси, публикации по темата на дисертацията, библиография (общо 144 източника) и приложение - анкетна карта (1 бр.). В структурно отношение основният текст съдържа увод, изложение в четири глави, включващи отделни параграфи, и заключение. Библиографията включва 64 заглавия, от които 3 на кирилица и 61 на латиница. Към този списък са добавени аналитични, стратегически и нормативни документи (76 бр.) и 4 интернет адреса.

Изборът на темата в контекста на нейната актуалност, теоретично значение и практическа приложимост са очертани в увода на дисертационния труд. Тази част на изследването съдържа необходимите реквизити за такъв тип разработки,

Дисертационният труд третира проблематика, свързана с електронното здравеопазване в България.

Обект на изследването са моделите на електронното здравеопазване като социално-икономически феномен, свързан с анализа на процеса на формиране и развитие на инструментите и услугите, използващи информационни и комуникационни технологии.

Предмет на проучването са елементите в моделите на електронното здравеопазване, свързани с основните аспекти, проблематика и характеристики на електронните здравни услуги през призмата на крайния потребител – пациент.

В дисертационния труд се защитава тезата, че въвеждането на добри практики и последователното практическо приложение на елементите на моделите на електронното здравеопазване в национален план ще създаде реална възможност за подобряване на качеството му, удовлетвореността за пациентите и медицинския персонал и неговото ефективно прилагане.

В тази връзка е и основната цел на дисертационния труд (с. 10) „да се изследва нагласата на потребителите за дигитализация в здравеопазването и как въведените и използвани от пациентите елементи на електронното здравеопазване могат да подобрят здравеопазването и да направят предоставянето на здравни услуги по-ефективни, като се разшири достъпът до медицински грижи на всяко място, по всяко време и за всеки човек“. Реализацията на целта се съдържа в конкретизацията на четири изследователски задачи, чието решаване определя логиката в построяването на съдържателната структура на труда и на изведените в нея изследователски резултати.

Отчитайки всичко казано дотук, може да се определи, че така дефинираната проблематика е изключително актуална и значима за науката и управленската практика.

Изследването си поставя две ограничения: отнася се до реално прилаганите модели на електронно здравеопазване от потребителите на здравни услуги; включени са единствено пациенти от Югозападен регион на страната.

Съществени за получаване на резултатите на дисертационния труд са използваните и анализирани научни разработки, стратегически и нормативни документи. Те демонстрират добро познаване на проблематиката на изследването.

Използваният комплексен инструментариум от изследователски методи съответства на спецификата на разглежданата проблематика и включва контент анализ на официални документи, сравнителен анализ, анкетен метод, статистически методи и др. От стилистична и езикова гледна точка добро впечатление прави, че авторът използва ясен и точен в терминологичен отношение език, с осигурена релевантност на терминологията.

Така конструираната концептуална рамка на дисертационното изследване в неговия увод съдържа параметрите на научното изследване, чиято последователност и реализация е проследена в изложението на разработката.

3. Оценка на научните и научно-приложни резултати и приноси на кандидата

Като цяло разработката се отличава с добра целенасоченост и проблемност. Изложението е ясно и последователно. Постигнат е баланс на отделните части на разработката. Всяка от главите съдържа логично подбрани и съдържателно развити специфични компоненти, произтичащи от естеството на разглежданата проблематика. Оценявам положително възприетият от автора подход «от по-общото - към по-конкретното» и структурата на дисертационния труд да съответства на поставените задачи, като се “търси” решение на тях.

Първа глава има теоретичен, постановичен характер на изложението. Проследява се еволюцията на електронното здравеопазване и се представят етапите на развитие, като е отделено внимание на ролята на международните организации и Европейския съюз в областта на цифровото здравеопазване. Коректно и точно са направени терминологични уточнения по отношение на понятието електронно здравеопазване с фокус върху неговите характеристики и

интердисциплинарна природа, включваща медицински, технологични, правни и социални аспекти, Разгледани са основните форми и инструменти, както и използването на нови технологии. Обърнато е внимание на предимствата и недостатъците на електронното здравеопазване. Очернати са тенденции в неговото развитие в условията на нарастващата дигитализация. Направени са обосновани изводи.

Втора глава е посветена на международното сътрудничество в областта на електронното здравеопазване. В тази връзка се прави преглед на основни документи на Световната здравна организация и ролята ѝ във формулирането на политики за развитие на дигиталната медицина. В отделен параграф се анализира правната и регулаторна рамка на Европейския съюз в областта на електронното здравеопазване. Разгледани са действащи платформи, стратегии, финансиращи програми и инициативи, насочени към повишаване на качеството на медицинските услуги в държавите членки. В последния параграф са обобщени основните предизвикателства пред развитието на електронното здравеопазване на глобално, регионално и локално равнище, очертани са водещите тенденции в сектора.

В заключение, се подчертава необходимостта от засилено международно сътрудничество и хармонизация на регулаторните рамки, за да се гарантира ефективното и устойчиво развитие на електронното здравеопазване в глобален мащаб.

В трета глава се изследва развитието на електронното здравеопазване в България. Анализира се напредъкът на страната в дигитализацията на здравния сектор. Обобщава се, че са налице затруднения, свързани с техническата инфраструктура, оперативната съвместимост на системите и недостатъчна дигитална грамотност сред медицинските специалисти и пациентите. Във втория параграф се разглеждат добри практики и модели, които може да бъдат приложени в страната с оглед оптимизиране на процесите по управление на електронното здравеопазване. Основен акцент се поставя върху необходимостта от интегрирана национална стратегия, прилагане на координиран подход между заинтересованите страни и развитие на публично-частното партньорство. В третия параграф се разглежда националната правна рамка на електронното здравеопазване и степента на нейната хармонизация с европейските стандарти.

В заключение се подчертава необходимостта от ускоряване на реформите в здравния сектор.

В четвърта глава се прави анализ и оценка на резултатите от проведеното анкетно проучване на автора за изследване на нагласите на

потребителите относно прилагането на някои от елементите на въведените модели на електронно здравеопазване в страната. Анкетата включва 20 въпроса (Приложение 1), а анкетираните потребители са общо 105. Резултатите от анкетното проучване са представени схематично в 20 фигури и 5 таблици. Анализът и оценката, разгърнати в първия параграф (с.120-152) дават основание на автора да направи важен извод, че е необходимо разширяване на приложното поле на електронното здравеопазване в България. Анализът на резултатите от проведената анкета ме убеждава, от една страна, във валидността и надеждността на анкетното проучване, и от друга, в степента на познанието и способността на автора да работи с този научен инструментариум. Наред с анкетното проучване авторът е направил и една обща оценка на текущото състояние на електронното здравеопазване чрез SWOT анализ. Той допълва общата картина и обогатява анализа и оценката на автора. Обобщава се, че електронното здравеопазване в страната може да продължи да се развива и подобрява здравните услуги в полза както на техните доставчици, така и на пациентите.

Резултатите от проведеното проучване са обобщени във втория параграф. Стойностни са редица от предложените изводи и препоръки, сред които се откроява необходимостта от усъвършенстване на регулаторната рамка, изграждане на цялостна дигитална инфраструктура, предоставяне на цялостно обучение на здравните специалисти и насърчаване на ангажираността на пациентите.

Като цяло получените резултати в дисертационния труд свидетелстват за уменията на автора да извършва самостоятелен анализ на проблемите в конкретната тематична област. Поставен е въпросът за имплементирането на получените резултати като основа за бъдещи разработки, което е доказателство за по-траен изследователски интерес към третираната проблематика. Налице са възможности за разширяване и продължаване на научното изследване.

Формулираните от автора приноси коректно отразяват постиженията на изследователския труд и могат да бъдат определени като научно-приложни. Това се отнася най-вече за разработената анкетна методика, обобщените резултати от проведеното проучване и някои препоръки за развитие на електронното здравеопазване в България.

4. Критични бележки, препоръки и въпроси

Наред с изложените достойнства на дисертационния труд, към него могат да се отправят и някои критични бележки, които не омаловажават актуалността и значимостта на постигнатите резултати.

Смятам за уместно да отбележа, че с оглед на обекта и предмета на изследването, би следвало по-прецизно да се дефинира авторското разбиране за понятието модел на електронно здравеопазване (глава първа, параграф 1.3).

Разработката би имала по-голяма практическа полезност, ако в хода на изследването на състоянието на електронното здравеопазване в България (глава трета, параграф 3.1) бяха представени обобщено резултатите от изпълнението на мерките в националните стратегически и програмни документи в частта им, свързана с изследвания проблем. Анализът би бил по-пълен, ако тук бяха намерили място и други документи, като Националният план за възстановяване и устойчивост и Програмата за научни изследвания, иновации и дигитализация за интелигентна трансформация (2021-2027 г.), подпомагащи реформи и инвестиции за развитие на електронното здравеопазване.

Като цяло дисертационният труд би спечелил ако се приеме единен подход за цялата разработка и да се прави обобщение или основни изводи след всяка глава.

Предлагам по време на публичната защита докторантът да вземе отношение по следните въпроси: Кои модели на публично-частно партньорство са най-подходящи за изграждане на устойчива и ефективна система на електронно здравеопазване? По какъв начин публично-частното партньорство може да ускори внедряването на иновативни решения и да подобри качеството на здравните услуги?

Препоръчвам на автора на дисертационния труд да продължи научните си търсения в областта на електронното здравеопазване, като разшири кръга на анализирани проблеми и потърси други измерения на изследваната проблематика, като засили публикационната си активност в реферирани издания в световни бази.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Списъкът с публикации на автора, свързан с темата на дисертацията включва 4 бр. разработки - един доклад в съавторство и три самостоятелни статии, публикувани в индексирани научни издания. Те отразяват съществени части от дисертационния труд, което показва, че е осигурена необходимата публичност на изследователския процес във връзка с разглежданата проблематика.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът (в обем от 41 страници) представя синтезирано съдържанието на дисертационния труд и съдържа необходимите

реквизити. В него адекватно е отразено съдържанието на изследването, достатъчно пълно е представена структурата на изложението и коректно са представени научните резултати.

Заклучение

Дисертационния труд на Хава Хюсеин Орцева представлява самостоятелно и задълбочено научно изследване, с което се обогатяват съществуващите теоретични знания и натрупания практически опит в изследваната област. Дисертацията отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав, Правилника за неговото прилагане и правилата на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Оценката за представения дисертационен труд е изцяло положителна и това ми дава основание с убеденост да предложа на членовете на Научното жури да присъдят образователна и научна степен „доктор“ на Хава Хюсеин Орцева по професионално направление 3.7. „Администрация и управление“, научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (мениджмънт на публичната сфера)“.

15 май 2025 г.

Подпис:

(доц. д-р Татяна Даскалова)

REVIEW

From: Assoc. Prof. Tatyana Ivanova Daskalova, PhD, South-West University "Neofit Rilski" - Blagoevgrad, Department of "National Security and Public Administration", Scientific specialty "Organization and Management Outside the Sphere of Material Production"

Regarding: doctoral thesis for obtaining the educational and scientific degree "Doctor" in professional field 3.7. "Administration and Management", scientific specialty "Organization and Management Outside the Sphere of Material Production (Public Sphere Management)"

Author of the dissertation: Hava Husein Ortseva

Topic of the dissertation: Building models for e-health in the Republic of Bulgaria

Scientific supervisor: Assoc. Prof. Rositsa Doinovska, PhD

Basis for submitting the review: Order No. 869 of 18.03.2025 of the Rector of the South-West University "Neofit Rilski" - Blagoevgrad, on determining the composition of the scientific jury.

1. Information about the candidate

Hava Hussein Ortseva studied in a doctoral program at the Department of National Security and Public Administration, Faculty of Law and History of the South-West University "Neofit Rilski" - Blagoevgrad. Previously, doctoral student Hava Ortseva obtained a master's degree in "Health Management" (2018-2020) from the South-West University and a master's degree in Obstetrics and Gynecology (2015-2020) from the Medical University - Sofia. Since 2021, she has been working as a doctor in Obstetrics and Gynecology at the Multi-profile hospital for active treatment - Razlog.

These facts from the doctoral student's autobiographical reference show well the connection between theoretical training and practical experience and can justify the author's interest in the topic of electronic healthcare management.

2. General characteristics of the presented dissertation work

The dissertation work of Hava Huseyn Ortseva is developed in a volume of 185 standard pages and includes a table of contents, a list of abbreviations used, a main text (154 pages), main scientific and applied contributions, publications on the topic of the dissertation, a bibliography (a total of 144 sources) and an appendix - a questionnaire (1 item). Structurally, the main text contains an introduction, an exposition in four chapters, including separate paragraphs, and a conclusion. The bibliography includes 64 titles, of which 3 are in Cyrillic and 61 in Latin. Analytical, strategic and normative documents (76 items) and 4 Internet addresses have been added to this list.

The choice of the topic in the context of its relevance, theoretical significance and practical applicability are outlined in the introduction to the dissertation work. This part of the study contains the necessary requisites for such type of development,

The dissertation work treats issues related to electronic healthcare in Bulgaria.

The object of the study is the models of e-healthcare as a socio-economic phenomenon, related to the analysis of the process of formation and development of tools and services using information and communication technologies.

The subject of the study is the elements in the models of e-healthcare, related to the main aspects, issues and characteristics of electronic health services through the prism of the end user - patient.

The thesis defends the thesis that the introduction of good practices and the consistent practical application of the elements of the models of e-healthcare on a national scale will create a real opportunity to improve its quality, satisfaction for patients and medical staff and its effective implementation.

In this regard, the main goal of the dissertation (p. 10) is “to investigate the attitude of users towards digitalization in healthcare and how the elements of e-health introduced and used by patients can improve healthcare and make the provision of healthcare services more efficient, by expanding access to medical care anywhere, anytime and for every person”. The realization of the goal is contained in the specification of four research tasks, the solution of which determines the logic in constructing the content structure of the work and the research results derived therein.

Considering everything said so far, it can be determined that the problem defined in this way is extremely relevant and significant for science and management practice.

The study has two limitations: it refers to the actually applied models of e-health by users of health services; only patients from the Southwestern region of the country were included.

Essential for obtaining the results of the dissertation work are the used and analyzed scientific developments, strategic and regulatory documents. They demonstrate good knowledge of the research issues.

The complex toolkit of research methods used corresponds to the specifics of the issues under consideration and includes content analysis of official documents, comparative analysis, survey method, statistical methods, etc. From a stylistic and linguistic point of view, a good impression is made that the author uses clear and terminologically accurate language, with ensured relevance of the terminology.

The conceptual framework of the dissertation research thus constructed in its introduction contains the parameters of the scientific research, the sequence and implementation of which is traced in the presentation of the work.

3. Evaluation of the scientific and applied scientific results and contributions of the candidate's

In general, the work is distinguished by good focus and problem-solving. The presentation is clear and consistent. A balance has been achieved between the individual parts of the work. Each of the chapters contains logically selected and meaningfully developed specific components arising from the nature of the issues under consideration. I positively evaluate the approach adopted by the author «from the more general to the more specific» and the structure of the dissertation work to correspond to the tasks set, by “searching” for a solution to them.

The first chapter has a theoretical, staged nature of the presentation. The evolution of e-health is traced and the stages of development are presented, with attention paid to the role of international organizations and the European Union in the field of digital health. Terminological clarifications have been made correctly and precisely regarding the concept of e-health with a focus on its characteristics and interdisciplinary nature, including medical, technological, legal and social aspects. The main forms and tools, as well as the use of new technologies, are examined. Attention is paid to the advantages and disadvantages of e-health. Trends in its development in the context of increasing digitalization are outlined. Reasoned conclusions are drawn.

Chapter two is devoted to international cooperation in the field of e-health. In this regard, a review is made of key documents of the World Health Organization and its role in formulating policies for the development of digital medicine. A separate paragraph analyzes the legal and regulatory framework of

the European Union in the field of e-health. Existing platforms, strategies, financing programs and initiatives aimed at improving the quality of medical services in the Member States are examined. The last paragraph summarizes the main challenges facing the development of e-health at the global, regional and local levels, and outlines the leading trends in the sector.

In conclusion, the need for enhanced international cooperation and harmonization of regulatory frameworks is emphasized in order to ensure the effective and sustainable development of e-health on a global scale.

Chapter three examines the development of e-health in Bulgaria. The country's progress in the digitalization of the health sector is analyzed. It is summarized that there are difficulties related to the technical infrastructure, the interoperability of systems and insufficient digital literacy among medical specialists and patients. The second paragraph examines good practices and models that can be implemented in the country with a view to optimizing the processes of e-health management. The main emphasis is placed on the need for an integrated national strategy, the implementation of a coordinated approach between stakeholders and the development of public-private partnerships. The third paragraph examines the national legal framework of e-health and the degree of its harmonization with European standards.

In conclusion, the need to accelerate reforms in the health sector is emphasized.

The fourth chapter analyzes and evaluates the results of the author's survey to study the attitudes of users regarding the implementation of some of the elements of the introduced e-health models in the country. The survey includes 20 questions (Appendix 1), and the surveyed users are 105 in total. The results of the survey are presented schematically in 20 figures and 5 tables. The analysis and evaluation developed in the first paragraph (pp. 120-152) give the author reason to draw an important conclusion that it is necessary to expand the scope of application of e-health in Bulgaria. The analysis of the results of the survey convinces me, on the one hand, of the validity and reliability of the survey, and on the other, of the author's degree of knowledge and ability to work with this scientific toolkit. Along with the survey, the author has also made a general assessment of the current state of e-health through a SWOT analysis. It complements the overall picture and enriches the author's analysis and assessment. It is summarized that e-healthcare in the country can continue to develop and improve health services for the benefit of both their providers and patients.

The results of the study are summarized in the second paragraph. A number of the proposed conclusions and recommendations are valuable, among which the need to improve the regulatory framework, build a comprehensive

digital infrastructure, provide comprehensive training for health professionals and encourage patient engagement stands out.

In general, the results obtained in the dissertation testify to the author's skills to conduct an independent analysis of the problems in the specific thematic area. The question is raised about the implementation of the results obtained as a basis for future developments, which is evidence of a more lasting research interest in the treated issues. There are opportunities for expanding and continuing the scientific research.

The contributions formulated by the author correctly reflect the achievements of the research work and can be defined as applied science. This applies mainly to the developed survey methodology, the summarized results of the study and some recommendations for the development of e-health in Bulgaria.

4. Critical notes, recommendations and questions

Along with the stated merits of the dissertation work, some critical remarks can be made to it, which do not belittle the relevance and significance of the achieved results.

I consider it appropriate to note that, in view of the object and subject of the study, the author's understanding of the concept of an e-health model should be more precisely defined (chapter one, paragraph 1.3).

The development would have greater practical utility if, in the course of the study of the state of e-health in Bulgaria (chapter three, paragraph 3.1), the results of the implementation of the measures in the national strategic and program documents were presented in a summarized manner in their part related to the problem under study. The analysis would be more complete if other documents, such as the National Recovery and Resilience Plan and the Program for Research, Innovation and Digitalization for Smart Transformation (2021-2027), supporting reforms and investments for the development of e-health, had been included here.

In general, the dissertation would benefit from adopting a unified approach for the entire work and making a summary or main conclusions after each chapter.

I suggest that during the public defense, the doctoral student take a position on the following questions: Which models of public-private partnership are most suitable for building a sustainable and effective e-health system? In what way can public-private partnership accelerate the implementation of innovative solutions and improve the quality of health services?

I recommend that the author of the dissertation continue his scientific research in the field of e-health, by expanding the range of analyzed problems

and looking for other dimensions of the researched issues, by strengthening his publication activity in refereed publications in world databases

5. Evaluation of the publications related to the dissertation

The list of publications of the author related to the topic of the dissertation includes 4 papers - one co-authored report and three independent articles published in indexed scientific publications. They reflect essential parts of the dissertation work, which shows that the necessary publicity of the research process in relation to the issues under consideration has been ensured.

6. Evaluation of the abstract

The abstract (41 pages) presents a synthesis of the content of the dissertation work and contains the necessary details. It adequately reflects the content of the research, sufficiently fully presents the structure of the presentation and correctly presents the scientific results.

Conclusion

The dissertation of Hava Huseyn Ortseva is an independent and in-depth scientific study, which enriches the existing theoretical knowledge and the accumulated practical experience in the researched field. The dissertation meets the requirements of the Academic Staff Development Act, the Regulations for its implementation and the rules of the South-West University "Neofit Rilski".

The assessment of the presented dissertation is entirely positive and this gives me reason to confidently propose to the members of the Scientific Jury to award the educational and scientific degree "Doctor" to Hava Husein Ortseva in the professional field 3.7. "Administration and Management", scientific specialty "Organization and Management Outside the Sphere of Material Production (Public Sphere Management)".

May 15, 2025

Reviewer:
(Assoc. Prof. Tatyana Daskalova, PhD)